E-ISSN: 2706-8927
P-ISSN: 2706-8919
www.allstudyjournal.com
IJAAS 2022; 4(1): 245-250
Received: 02-11-2021
Accepted: 11-12-2021

Dr. Lakhvir Kaur Lezia
Assistant Professor,
Department of Punjabi
Central University of Punjab
Bathinda, Punjab, India

Corresponding Author:
Dr. Lakhvir Kaur Lezia
Assistant Professor,
Department of Punjabi
Central University of Punjab
Bathinda, Punjab, India

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਥਾ-ਸੰਵੇਦਨਾ

Dr. Lakhvir Kaur Lezia

Abstract
ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ, ਬਹੁਵਿਧਾਵੀ ਅਤੇ ਸੂõਮ-ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਾਲਾ ਸੁਚੇਤ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹ+। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਹਮਾਨ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ; ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ-ਸੁਧਾਰਵਾਦ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਲ+ ਕੇ ਜਮਾਤੀਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਤਰਕ-ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਤਿੰਨਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ-ਪ੍ਰਤਿਨਾਇਕ ਦਾ ਟਕਰਾਓ, ਨਾਇਕਤਵ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼/ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਰੋਪਿਤ ਰੁਚੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਰਚਨਾਈ-ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਆਂਤਰਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਉਦੇਸ਼ਮੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮਨ-ਇਛਿਤ ਘਟਨਾਵੀ-ਵਿਉਂਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਨਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇਹੀ ਮੁੱਖ ਕਲਾਤਮਕ ਕਾਣ ਸੀ।

Keywords: ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ, ਸੁਧਾਰਵਾਦ, ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ।

Introduction
ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਾਜ-ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਹ+। ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਭਾਰੂ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਤਾਂ ਸਿਰਜਦੀ ਹ+ ਅਤੇ ਇਹ ਤਣਾਓ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਲਈ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਤੇ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਹ+। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਭਾਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਖੇਲ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹ+। ਉਹ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਫ+ਸਲਾ ਲ+ਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹ+। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਮੰਨਣ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਗਲਪੀ-ਵਿਵੇਕ ਹੁੰਦਾ ਹ+, ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹ+ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰੁਮਾਨੀ ਜਾਂ ਦ+ਵੀ ਚਮਤਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਪਾਠਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵ-ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹ+ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜਿਹੜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਉਣ-ਜੋਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ, ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਦਾ ਹ+ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹ+? ਇਉਂ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵਸਤੂ-ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਰਾਹੀਂ

ਪਾਠਕ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਸੂਝ-ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹ+ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਕਮ÷ੋਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਰਚਨਾ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ-ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਪਾਸਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਵੇਦਾਨਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਰੂਪ-ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪਛਾਣ ਇੱਕ ਨਾਵਲਕਾਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹੋਈ ਹ+। ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ *ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ* ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਬਕਲਮੁਖਦ* 1959 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਸ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੇ ਬਾਲਗਾਂ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਉਹ *ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ* 1962 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਸੱਤ ਕਹਾਣੀ -ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਧੀਨ ਛਪੀਆਂ। ਇਉਂ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਵਾ ਸੌ ਦੇ ਲੱਗਭਗ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ।

ਡਾ. ਟੀ.ਆਰ. ਵਿਨੋਦ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੁਖਾਂਤਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਰਾਹੀਂ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਸਮੇਤ ਸਿਰਜਣ ਵਿੱਚ ਮੰਨੀ ਹ+।[1] *ਘੜੀ ਤਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ* ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਫਲ ਕਹਾਣੀ ਹ+। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਕੁੰਢਾ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹ+। ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੇਲ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹ+। ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦਾ ਹ+। ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੁਲੀਆ ਵੀ ਬਦਲਿਆ ਹ+। ਉਹ ਇੱਕ ਘੜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਕੁੰਢੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹ+। ਕੁੰਢਾ ਘੜੀ ਲਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਬਹਿੰਦਾ ਹ+ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਚੌਰਸ ਜੇਬ ਘੜੀ ਤੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਟਾਈਮ ਦੱਸਦਾ ਹ+। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹ+ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨਸ਼ਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇਬ ਘੜੀ ਕਿਸੇ ਰੱਜਦੇ-ਖਾਂਦੇ ਇੱਕ ਅੱਧ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਕੋਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੁੰਢਾ ਹੁਣ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹ+। ਉਹ ਹੁਣ ਫੁਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ। ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹ+ ਜਦੋਂ ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਫੋਟੋ ਅਚਾਨਕ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਡੌਰ-ਭੌਰ ਹੋਇਆ ਉਸ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਦੀਆਂ ਚਿੜਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਕੁੰਢੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ-ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਆਨੰਦ ਲ+ਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਧੀਨ ਇਹ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਬਰਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰ÷ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਮੰਨਦਾ ਹ+। ਇਹੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹ+। ਇਸੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਂਦਾ ਹ+। ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਟਾਈਮ ਪੁੱਛਣ ਆਉਂਦਾ ਹ+ ਤਾਂ ਉਹ ਘੱਗੀ ਆਵਾ÷ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹ+, *"ਕੇਲੇ ਦੀ ਬੇਬੇ ਇਹਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਘੜੀ ਤਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ।'*[2] ਇਉਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ-ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਸ ਭਾਵ-ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਪਕੜਦਾ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਉਨਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹ+। ਇਹੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਸੱਗੀਫੁੱਲ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੱਲ ਆਹੁਲਦੀ ਹ+। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਚਲਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਨਿਮਨ ਕਿਸਾਨੀ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਕਮ÷ੋਰ ਹ+। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਉਚਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਦੇ ÷ਮੀਨ ਵੇਚਦੀ ਹ+, ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਘਰ ਦੀ ਚੀ÷। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪਲ-ਭਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲ+ਂਦੀ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ 0ਤੇ ਜੋ ਤਣਾਓ ਉਸ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਣਾ ਪ+ਂਦਾ ਹ+, ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਘਰ ਦੀ ਤਾਂ ਵੰਡ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹ+। ਅੱਗੋਂ ਭ+ਣ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਉੱਤੇ ਨਾਨਕ ਛੱਕ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਨਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੰਕਟ ਬਣ ਕੇ ਆਈ। ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਆਪਣਾ ਸੱਗੀਫੁੱਲ ਵੇਚ ਕੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਨੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਦੀ ਹ+। ਇਸੇ ਖੁਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਜਦ ਉਹ ਨੱਚਦੀ ਹ+ ਤਾਂ ਇੱਕ ਆਵਾਜ ਸੁਣਦੀ ਹ+, *"ਜੇ ਕਿਤੇ ਉੱਚਾ ਸਿਰ ਕਰਕੇ ਸੱਗੀ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮਾਤਰ ਛੜਿਆਂ ਦੇ ਆਹੂ ਕਿਹੜਾ ਨਾ ਲਾਹ ਦਿੰਦੀ।'*[3] ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗਿੱਟੇ ਦੀ ਮੋਚ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਕਰਕੇ ਪ+ਰ ਫੜ ਕੇ ਬ+ਠ ਜਾਂਦੀ ਹ+। ਇੱਥੇ ਸੱਗੀਫੁੱਲ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਚਿਹਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰਦਾ ਹ+ ਜਿਹੜਾ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਚਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜ ਤਕ ਆਪਣਾ ਫ+ਲਾਅ ਕਰਦਾ ਹ+। ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰੱਖ-ਰਖਾਓ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਇਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹ+ ਜਿਹੜਾ

ਤਣਾਓ-ਮੂਲਕ ਹ+। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੂਖਮ ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਧਰਾਤਲਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹ+। ਇਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਕਲਮਹੁਦ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਹਾਣੀ ਹ+। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੁਰਬਤ, ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਹੋਈ ਰੱਬੀ ਨੇਮਾਵਲੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਕਟਾਕਸ਼ ਦੀ ਕਾਟਵੀਂ ਧਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹ+। ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਪਾਤਰ ਚੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਪੱਖੋਂ ਤਾਂ ਈਦ ਦੇ ਚੰਦ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਅਤੇ ਧਨ ਪੱਖੋਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ-ਮੋਹਰਾ ਤੇ ਡੀਲ-ਡੌਲ ਇਨਸ਼ਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ। ਚੰਦ ਇੱਕ ਅੱਖੋਂ ਕਾਣਾ ਹੈ, ਲੱਤੋਂ ਲੰਗੜਾ, ਉਤਲੇ ਦੰਦ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ, ਖੜਸ਼ੁੱਕ ਸਰੀਰ ਇਉਂ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੇ ਘੜ-ਘੜਾ ਕੇ ਧੁੱਪੇ ਸੁੱਕਣਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹਿਰਖੀ ਕੇ ਮੁੱਕੀ ਮਾਰੀ। ਚੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਚਾਰਾ ਜਿੱਥੋਂ-ਜਿੱਥੋਂ ਸੁੱਕਾ ਸੀ, ਉੱਥੋਂ ਕਰੀਰ ਦੀ ਲੱਕੜ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁੜਕ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੰਦ ਸਿਉਂ ਦੀ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਹਾਸੇ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਰਤੀ ਹ+। ਇੱਥੇ ਹਾਸਾ ਪਾਤਰ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਦਿੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੀ ਡੂੰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਾਟਵਾਂ ਵਿਅੰਗ ਤੇ ਵਿਡੰਬਣਾ ਵੀ ਪਈ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਚਿੜਸ਼ਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ+ਸਾ ਤੇ ÷ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੋਝਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲ+ਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜ- ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਮਾਨਵੀ ਪੱਖ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਵਸਤੂ ਬਣੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹ+ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਮੁੱਲ ਦੀ ਔਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ-ਬਿੰਦੂ ਹ+। *"ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਲਿਆਂਦਿਆਂ ਅਜੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਕੁ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਦੇ ਸੰਤੀ ਨੇ ਪਾਖਰ ਨੂੰ ਮੱਘਰ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਿਆਂ ਤੇ ਹਾਹਾ-ਹੀਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਸੰਤੀ ਦੇ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ।"* [4] ਪਹਿਲੀ ਸਥਿਤੀ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਹ+। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਖਰ ਤੇ ਪਾਖਰ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸੰਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਟੱਕਰ ਇਉਂ ਪ+ਦਾ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ, *"ਜੇ ਏਦੂ ਮੁੜ ਕੇ ਮ+ਂ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀ ਦਿਹਲੀ ਟੱਪਦਾ ਵੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸਣੇ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੀਰਮੇਂ ਖਿੱਚ ਲੂ।"* [5] ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤਿਕ ਫ+ਲਾਅ ਇਨਸ਼ਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਕੁੱਟਮਾਰ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹ+। ਸਿਖਰ ਉੱਥੇ ਆਉਂਦੀ ਹ+ ਜਦੋਂ ਸੰਤੀ ਆਪਣੇ ਸਬਰ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਮੱਘਰ ਦੀ ਮੁੱਲ ਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ਹ+, "ਹੋ ਜਾਂ ਤੱਕੜੀ ਮੇਰੀਏ ਸੌਂਕਣੇ, ਅੱਜ ਕਾਲਜਾ ਕੱਢ ਕੇ ਖਾਊ।"[6] *ਸੰਤੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਵਗਾਹਵਾ ਟੋਕਾ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਡਰਦੀ ਤੀਵੀਂ ਨੇ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ, "ਨਾ, ਨਾ ਮਾਰੀ, ਮੇਰੀ ਭ+ਣ!"* ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ,

ਜੇਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਏਡੀ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹ+ ਤਾਂ ਮ+ਂ-ਮੈਂ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਭੈਣ!-- ਮ+ਨੂੰ ਮੋਈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੀ ਕਰੇਂਗੀ ਭ+ਣ! ਤੂੰ ਸੋਚਦੀ ਏਂ ਮ+ਂ ਤੇਰੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਆਂ। ਉਹਨੂੰ ਦਾਰੂ ਪਿਆਉਂਦੀ ਆਂ, ਪਰ ਤ+ਨੂੰ ਪਤਾ ਭ+ਣ ਕੇ ਮ+ਂ ਮੁੱਲ ਦਾ ਮਾਲ ਆ, ਮਾਲਕ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਖੜਸ਼ਾਈ ਖੜਸ਼ੋ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਬਿਠਾਈ ਬਹਿ ਗਈ- ਮੇਰਾ ਉ÷ਰ ਕਾਹਦਾ! ਮ+ਂ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਆਂ ਭੈਣ! ਇਨਸ਼ਾਂ ਮਰਦਾਂ ਮੇਰਾ ਚੰਮ ਵੀ ਚੂੰਡ ਲਿਐ। [7]

ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹ+ ਕਿ, *"ਜੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਕੋਲ ਮਾਸ ਤੁੜਾ ਕੇ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਮੁੱਕ ਜਾਵਾਂ!-- ਲ+ ਫੜ ਟੋਕਾ ਹੁਣ ਮਾਰ ਭ+ਣ-- ਮਾਰ ਨਾ--!"* ਤਾਂ ਸੰਤੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਕੇ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪਈ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਮੱਘਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕਿਤੇ ਭੱਜ ਗਈ ਤਾਂ ਸੰਤੀ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ,

ਪਾਪਣ ਸੰਤੀਏ ਤੂੰ ਉਹ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਕੌਣ ਸੀ? --ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਟੁਕੜਾ ਜਾ ਖਾਵੇ। ਉਹ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਊ ਪਾਪਣੇ--- ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀਏ ਮਾਰੀਏ ਸੰਤੀਏ, ਤੇਰਾ ਕਿੱਥੇ ਭਲਾ ਹੋਊ!

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤਲਾ-ਬਿੰਦੂ ਹ+। ਸੰਤੀ ਦਾ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੌਂਕਣ ਦਸਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹ+, ਉਸ ਔਰਤ ਦੀ ਕਰੁਣਾਮਈ ਵੇਦਨਾ ਨੇ ਸੰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ

ਦਿੱਤਾ। ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਇਸ ਰੁੜ੍ਹੀ 0ਚੋਂ ਸੰਤੀ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪਾਸਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਔਰਤ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋਣੀ ਹ+ ਅਤੇ ਇਹੀ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹ+, ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਤਕਰਿਆ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵੇਦਨਾਮਈ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਾਡੀ ਮਰਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਉੱਤੇ ਕਾਟਵਾਂ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹ+। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇੱਥੇ ਹੈ।

ਕਰੀਰ ਦੀ ਢਿੰਗਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਥੀਮ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹ+। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖਾਸਾ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਾਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਝਿਆ ਹ+ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਿੱਤਰੀ ਸੱਤਾ ਤੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਹੱਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਵੀ ਰਹੀ ਹ+। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਔਰਤ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੀ-ਤੇਹਰੀ ਦਾਸਤਾ ਹੰਡਾਉਦੀ ਹ+। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸੰਗਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਵਿਅੰਗ ਅਤੇ ਵਿਡੰਬਨਾ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਉਪਜਦੀ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਬਣਦੀ ਹ+। *ਕਰੀਰ ਦੀ ਢਿੰਗਰੀ* ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਭਲੰਤੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸੁਹੱਪਣ ਵਾਲੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਕਮ÷ਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਨੰਗ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨੰਗ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਡਿੱਗਿਆ ਲਾਲ ਥਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਨੰਗ ਜੱਟ ਉਸ ਲੜਕੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਤੇ ਦਿਓਰ ਰੋ÷ਾਨਾ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਰਾਤ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਭਲੰਤੋ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਦਿਆਲਾ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸ਼ਰੀਫ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਚਨ ਲ+ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਜੁਬਾਨ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇਗੀ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਭਲੰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਗਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਦਿਓਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਦਾਂ-ਚੰਗਾ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਗਦੇ ਨੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਕਰੀਰ ਦੀ ਢਿੰਗਰੀ ਵਰਗਾ ਬੰਨ੍ਹ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵੇਗ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ *"ਵਚਨਾ ਦੀ ਕਰੀਰ ਦੀ ਢਿੰਗਰੀ ਦਾ ਜਰਕਾਟਾ ਪ+ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਮੋਘੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਸਣੇ ਟੁਟੀ ਢਿੰਗਰੀ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਨਿੱਕ-ਸੁੱਕ ਦੇ ਹੜਸ਼ ਵਾਂਗ ਵੱਗ ਪਿਆ।"* [10] ਉਹ ਬਲੂਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਦਿਉਰ ਅੱਗੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਖੜਸ਼ੀ ਨੇ ਲਲਕਾਰਿਆ:

ਆਉ ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਦਾ ਸਾਲਾ, ਕਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਲੱਗਦੈ।--- ਸਣੇ ਉਡਮੇ ਕੋੜਮੇ ਉਹਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਕੱਢ ਲੂੰ ਜਿੰਨੇ ਹੱਥ ਵੀ ਲਾਇਆ--।[11]

ਉਸ ਦੀ ਆਵਾ÷ ਵਿੱਚ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਕਰੋਧ ਸੀ ਅਤੇ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦੁਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੇਇੱ÷ਤੀ ਦੀ ਦੱਬੀ ਪੀੜ, ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਕਰੁਣਾ ਵਿਚ ਜਵਾਰ-ਭਾਟੇ ਵਾਂਗ ਜਦੋਂ ਟਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜਾਗੀ ਚੰਡੀ ਰੂਪ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਲਕਾਰੀ ਮਾਰੀ;

> ਹੁਣ ਆਓ ਕੋਈ ਸੱਗਾ-ਰਤਾ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਦੇਖੇ/ ਤੁਸੀਂ ਚੌਦਾਂ ਵਰਸ਼ੇ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਸਾੜਿਐ---ਤੀਵੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਾ। ---ਲੱਗੋ ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਜੇ ਥੋਡੀ ਰੱਤ ਨਾ ਪੀ ਜਾਂ ਤਾਂ/ ਨਾਲੇ ਸੱਦ ਲਓ ਹੁਣ ਥੋਡੀ ਉਹ "ਫੂਲਕਿਆਂ ਦੀ ਧੀ" ਜਿਹੜੀ ਨਿੱਤ "ਰਾਜੇ ਮਾਪਿਆਂ" ਦਿਉ ਲਿਆ ਕੇ ਹਥਣੀਆਂ ਬੰਨਸ਼ਦੀ ਸੀ।--- ਤੁਸੀਂ ਗੰਦ ਦਿਓ ਭੁੱਖਿਓ, ਵੱਡੇ ਮਰਦਾਊ-ਪੁਣੇ ਵਾਲਿਉ, ਹੁਣ ਕੰਗਾਲਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੱਗ ਕੇ ਵੇਖੋ---। ਵੇ ਮ+ਂ ਚੌਦਾਂ ਵਰਸ਼ੇ ਥੋਡੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮ+ਨੂੰ ਗਰੀਬਣੀ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਪੱਛਦੇ ਰਹੇ--। ਆਓ ਹੁਣ ਲੱਗੋ ਨੇੜੇ--- ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਵੱਡਿਓ ਸੂਰਮਿਉ --ਰੱਤ ਪੀ ਲੂੰ।[12]

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਜਾਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਦੀ ਕਾਟਵੀਂ ਧਾਰ ਅਧੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹ+ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹ+ ਕਿ ਕਰੋਧ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਦੱਬਿਆ ਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਫੁੱਟਦਾ ਹ+ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਭਲੰਤੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚੰਡੀ ਰੂਪ ਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਇਸ ਜਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਖੁਦ ਵੀ ਰਾਖ ਬਣ ਗਈ। ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਕੀਤਾ ਹ+, ਉਨਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਉੱਭਰਦਾ ਹ+ ਕਿ ਭਾਰੂ ਤੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹ+। ਇਹ ਚੁੱਪ ਜੇ ਕਿਸੇ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਹੋਵੇ, ਬੰਦੇ ਦਾ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹ+ (ਜਿਵੇਂ ਬਲੰਤੋ ਦਾ) ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਾਰਥਕ ਚੇਤਨ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀ ਹ+। ਅਜਿਹੀ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਹ+ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਹਤਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਲੰਤੋਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਾਅ ਵਿਚ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਦਿਓਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤੇ ਉਨਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ

ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਲੰਤੋ ਸਾਡੀ ਮਰਦ-ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨੂੰ ਹੀ õਤਮ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹ+। ਇਉਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਘਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹ+। ਇਹ ਘਰ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪਰਿਪੇਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹ+ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਘਰ ਦੀ ਨਾਰੀ ਇਹੀ ਹੋਣੀ ਭੋਗਦੀ ਹ+। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਲਘੂ (ਝਜਫਗਰ)ਯਥਾਰਥ ਸਿਰਜਣ ਰਾਹੀਂ ਵਿਆਪਕ (ਝ.ਫਗਰ) ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਹ+ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਥਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਧੀਰੂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਲ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀ ਹ+। ਬਾਲ ਮਨ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਭਾਵੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹ+। ਮੋਹ-ਮਮਤਾ, ਸੰਯੋਗ-ਵਿਯੋਗ, ਕਰੁਣਾ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਸੁਚੱਜੀ ਸੇਧ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਘਾਤਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਧੀਰੂ ਆਪਣੀ ਤੋਤਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਨਿੱਤ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਵੱਲੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹ+ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹ+ਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਜੋ ਅਵੱਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਬੱਸ ਨਿਕਲਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਜੋ ਵੀ ਡਲਾ, ਇੱਟ, ਗੋਹਾ, ਡੰਡਾ ਜਾਂ ਠੀਕਰੀ ਹੱਥ ਲੱਗਦੀ, ਉਸ ਵਲ ਵਗਾਹ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ ਬੱਸ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦਾ ਤੇ ਹਿਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਹ+ਰਾਨ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉਹਲਾ ਹ+ ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸਾ ਪ+ਦਾ ਕਰਦਾ ਹ+ ਕਿ ਧੀਰੂ ਬੱਸ ਵੱਲ ਜੋ ਵੀ ਹੱਥ ਲੱਗਦਾ ਹ+ ਕਿਉਂ ਵਗਾਹ ਮਾਰਦਾ ਹ+ੈ? ਉਹ ਬੱਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਗਾਲਸ਼ਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹ+ ਅਤੇ ਉਹ ਬੱਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹਰਖਦਾ ਹ+ੈ? ਕਹਾਣੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਇਸ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਖੋਲਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਨ।

ਕਥਾ ਦੇ ਅਗਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵੇਰਵੇ ਧੀਰੂ ਅੰਦਰਲੇ ਕੋਮਲ, ਭੋਲੇ-ਭਾਵੀ, ਅਤਿ-ਮੋਹ-ਭਰੇ, ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੇ ਕਰੁਣਾਮਈ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਾਲ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਕਤੂਰਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹ+। ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਮੋਹ-ਲਾਡ ਦਿੰਦਾ ਹ+। ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹ+। ਧੀਰੂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹ+। ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਗੱਲ ਲਈ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹ+ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਕਤੂਰਾ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹ+। ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹ+ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਤੂਰਾ ਬੱਸ ਥੱਲੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਸ ਨਾਲ ਨੰਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹ+। ਉਸ ਉੱਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵੀ। ਇਹ ਨੰਰਤ ਤੇ ਕਰੋਧ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਸ ਉੱਤੇ ਜੋ ਹੱਥ ਲੱਗਦਾ ਹ+, ਉਹ ਸੁੱਟਦਾ ਹ+ ਅਤੇ ਗਾਲਾ ਕੱਢਦਾ ਹ+। ਨੰਰਤ ਤੇ ਕਰੋਧ ਦੀ ਇਹ ਇੰਤਹਾ ਹ+ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਇੱਟ ਵੱਟਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਜਾਂਦੀ ਬੱਸ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹ+। ਕੰਡਕਟਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੜ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹ+ ਤਾਂ ਧੀਰੂ ਦਾ ਪਿਉ ਤੇ ਮਾਂ ਉੱਥੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਧੀਰੂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲ+ਂਦਾ। ਬੱਸ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹ+ ਪਰ ਧੀਰੂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਬੰਨਸ਼ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹ+ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਗ ਨਿਕਲਦਾ ਹ+। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹ+। ਅੰਤ ਰੋਂਦਾ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹ+। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਰੀਅਲ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕਤੂਰਾ ਲਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹ+। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਇਹ ਵੇਰਵੇ ਆਪਣੇ ਚਿੰਹਨਸ਼ਕੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪਾਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ;

> *ਉਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁੱਰਤਾ ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੇ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੁੱਤਾ ਉੱਠਣ ਸਾਰ ਹੀ ਜਦੋਂ ਧੀਰੂ ਸੜਕ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਉਹਦੇ ਭੋਰੂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਧੋਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਕਤੂਰੇ ਦੀ ਰੱਸੀ ਫੜੀ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਧੂੰਦਾ ਤਾਰੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ।* [13]

ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬਦਲੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਭਾਵ-ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿੱਚਲੇ ਕਰੋਧ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਦਾ ਵਿਰੇਚਨ ਉਹਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਬੇਚ+ਨੀ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਭਾਵ-ਧਰਾਤਲ ਉਤੇ ਆ ਕੇ ਅਨੰਦਮਈ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਸਤੂ ਦੇ ਵਿਰੇਚਣ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਇਹ ਚਿਹਨਕੀ õਲਪੀਕਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਚਿਹਨਕੀ õਲਪ ਰਾਹੀਂ ਉਸਾਰ ਦੇਣਾ, ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦਾ ਹ+। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉੱਤਮਤਾ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਥਾਪਤ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ।

Conclusion

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਚਾਹੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਹਾਣੀ, ਉਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਹਾਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖਾਸੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹ+। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਮੰਤੀ ਖਾਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰੀ

ਤਰਸ਼ਾਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹਵਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹ+। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਂਸਿਆ ਹ+। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਥਾ-ਚੇਤਨਾ ਇਸੇ ਤਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤ੍ਰਾਸਦ-ਬੋਧ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਪਕੜਦੀ ਹ+ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀ ਹ+। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਥਾ-ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉਸਾਰਦਾ ਹ+ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਾਠਕ ਵਿੱਚ ਇਨਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਸੂਝ-ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਕਥਾਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ-ਟਿਪੱਣੀਆਂ

1. ਟੀ.ਆਰ.ਵਿਨੋਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਾਠ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ,ਪੰਨਾ-43
2. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਪੰਨਾ-226
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-12
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-107
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-107
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-109
7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-110
8. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-110
9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-111
   ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-49
10. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-50
11. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-51
12. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-252